

تورک یوردی

تورک ادبیاتلری مرکز هبیتی طرفنده نشر اولونور

جلد ۴

تشرین اول ۱۹۲۶

نومرو ۲۲

سلیم قیلر دورتمه آناتولی شاعری

۲

احمد فقیه

«جامع النظائر» ک ۲۸۹-۲۹۰ نجی ورقلرنده «چرخ نامه» احمد فقیه در بی وفایی روز کار» عنوانی آئنده ۸۲ بیتدن مرکب بر منظومه موجوددرکه، بونک نقصان اولدینی یعنی منظومه نك صوکنی محتوی ورقک ناصلسه دوشدیکي، اونی تعقیب ایدن ۲۹۱ نومرولی ورقک باشنده «خلیلی» نك بر غزلنك ساده جه مقطعه تصادف ایدیله سیله آکلاشلیور. «جامع النظائر» ک صوکنده موجود بر جدول نظرآ، «احمد فقیه» ک یوز بیتلک بر اثری موجود اولمق اقتضا ایدیورکه، بوکا نظرآ منظومه نك صوکندن اون سکز بیتلک بر پارچه نك آراده کی ورقله برابر ضایع اولدینی تبیین ایتکده در.

«احمد فقیه» ه عائد اولان بو متنی، فیلولوژی نقطه نظرندن «شیاد حمزه» نك اثریله عین عصره وعین محیط لسانییه منسوب عدايتك ضروریدر. نظمك «ابتدائی» شکل واداسی ده «شیاد حمزه» نککنندن فرقسز، حتی بلکه اوندن داها اسکی بر دوره عائدیتی ایما ایده جك بعض علامتلی محتوی بولونیور. بوتون بولسانی دلیلله علاوه اولارق، «چرخ نامه» نك موضوع اعتباریله ده موغول استیلاسی زماننده کی آناتولی حیات روحیه سنه تطابق ایتدیکنی ذکر ایده رسه ک، «احمد فقیه» کده سلجوقیلر دوری تورک شاعرلرندن اولدینی آکلارز.

« چرخ نامه » ، طبقی « شیا د حمزه » نك اثری کبی ، جهانك فانلیكندن ، هر شینك زوال بولا جفندن ، قیامت كونك دهشتندن ، اونك ایچون شیمیدین حاضر لایمق ، عبادت ایتمك ، مصیبتلره صبر ایتمك ، یوقسوللری یدیرمك ، تواضعدن آیریلماق لازم کلدیکندن بحث ایدن اخلاقی - صوفیانه بر منظومه در . « شیا د حمزه » نك اثری ، پك بویوك بر احتمالله « احمد فقیه » ك بو منظومه سی تأثیری آلتنده یازیلش اولاجنی کبی ، « جامع النظائر » ك عین صحیفه لری کنارلرندده بوکا نظیره اولارق یازیلش مؤلفی مجهول - دیگر بر اسکی منظومه داها واردر . ایلریده « کلههری » ، « الوان چلبی » کبی سکرنجی عصر شاعرلرندن بحث ایدمک ، « احمد فقیه » ك اونلر اوزرندده کی تأثیراتی ده موضوع بحث ایدمک جکزر . مؤخرأ « کسیك باش » و « جمجمه سلطان » کی خلق حکایه لرینك تولدندده ینه بوجنس دینی - صوفیانه اثرلرک تأثیری اولمشدر .

اثرندده کتاب وسنته تمامیه متمسك « اورتودوقس : سنی » صوفیلر کی احکام شرعییه فرط اعتنا کوسترنه ، « شاه مردان » ، قارشى فضلہ برتمایل ابرازایتمکله برابر خلقای راشدیندن ترتیب معروفی اوزره - یعنی ابوبکر ، عمر ، عثمان باشده اولارق - بحث ایدن بو « احمد فقیه » عجبا کیمدر؟ بزه کوره ، « مولوی » و « بکتاشی » غننه سنده خاطره سی عصرلردن بری صاقلانان « قدوة الابدال » خواجه فقیه احمدی « چرخ نامه » نك مؤلفی اولارق قبول ایتمه مک ایچون هیچ بر سبب یوقدر . باشقا بر اثر مزده ایضاح ایتمکمز وجهله هر حالده بر قیمت تاریخیه یی حائز اولان بکتاشی منقبه سنك [۱] « قونی » اولیاسندن اولارق کوستردیکی « خواجه احمد فقیه » [۲] حقنده « افلا کی دده » نك (وفاتی ۷۴۵ هجری) مهم بروثیقه تاریخیه اولان

[۱] « بکتاشیلک منشأ لری » عنوانی آلتنده ۱۹۲۳ ده بارسده طویلانان بین الملل تاریخ ادیان قونفره سنده او قودینم مخطره ده « بکتاشی ولایت نامه لری » نك هر حالده بر اساس تاریخیه استناد ایتمیکی وقوتلی بر تنقید تاریخیه معروض بر اقیلدق شرطیله اونلردن استفاده اولونه بیله جکی کوستریلمشدر .

[۲] « چودی » نك « تورکیشه بیبلیوتهك » ده نشر ایتمیکی « حاجم سلطان ولایت نامه سی » ندده بونك اسمی « سلطان خواجه فقیه » درک [ص ۱۵ - ۱۶] ، سائر بکتاشی ولایت نامه

اثر ندهده بعض معلوماته تصادف ايد پيورز: بو معلوماته نظراً، «خواجه احمد فقيه»،
جلال رومينك باباسى «سلطان العلماء الدين ولد» ك مرید لر نذر؛ كنديسى «فقه» تحصيليله
مشغول ساده دل بر تورك اولدينى حالده، «سلطان العلماء» نك فيض روحانيصيله بر «جذبه» يه
قابيلمش و كتابلرينى آتسه آتهرق طاغلره قاچمشدى. اساساً بويوك بر عالم اولان
«بهاء الدين ولد» اوصيرالرده شا كر دلرينه «هدايه» اوقوت يوردى؛ انسانى تدريسده
اوقدر درين حقايقدن بحث ايتمشدى كه، «احمد فقيه» بو تاثير آلتنده درسى براقوب
قالقمش، حقيقته علم يوليله دكل صوفيك طريقيله ايريشه جكنى حس ايتمشدى.
اونك طاغلرده، قيرلرده كچن بوحيات مجذوبانه سى ايجه دوام ايتدى؛ ييللرجه
انزوا تالنده رياضتله مشغول اولدى. «سلطان علما» حياتده اولدينى مدتجه
«قونيه» يه كلمه دى؛ نهايت اونك وفاتندن صكره (۶۲۸ هجرى) تكرر اركله رك
«دروازه احمد» ناميله معروف محله اختيار اقامت ايتدى. آرتق تماميله «جذبه»
حالنده بولونيور، شريعت و طريقت آدابنه تماميله رعايت ايتيور، لكن برچوق
كرامتلكوستره رك غيبدن خبر ويريوردى. مع مافيه، خلق آراسنده بويوك بر
شهرت قازانمشدى؛ حكمدارك وامرانك سرايلرينه ايسته ديكى كچي كيريور،
ايسته ديكى آليور، هيچ كيمسه اونك حركاتنه اعتراض جسارتى كوستره ميوردى.
«مولانا جلال الدين رومى» هنوز بك كنچ ايكن، اونك استقبال معنويسنى كشف
ايدن بو مجذوب، شيخنك اوغلنى داها اوزاقدن كورور كورمز نعره و فرياد ايدر،
واوكا يول ويرمه لرى ايچون خلقه باغير يردى. «مولانا» ده اونى كورنجه، كچوب
مه لرى نسخه لر نده اسمى «احمد» اولدينى ده مقيددر. «سلطان» لفې بكتاشيلرك كندى
بويوكلرينه وبردكارى بر عنوان تعظيمكارانه اولدينى جهتله، بكتاشى عنعنه سته كوره «حاجى
بكتاش ولى» داها آنا طولى يه كلمه دن اول «قونيه» ده شهرت قازانمش اولان بو ذاتك،
«افلاكي مناقبى» نده كي «خواجه احمد فقيه» اولدينى قطعى صورتده تبين ايدهر. آشاغيده
«احمد فقيه» ك هانكى دورده ياشاديني تصریح ايدلش اولدينى كچي، «بكتاشيلغك منشأ
لرى» نده ده حاجى بكتاشك ظهورى تثبيت و تعيين ايديلشدر كه، بوايكى تاريخ بربريله بك
كوزهل تطابق ايتكمده در. «ايلك متصوفلر» ده «احمد فقيه» ك بكتاشى عنعنه سنده كي
موقى كوستريلشه ده [ص ۶۲ - ۶۳]، اونك شخصيتى حقنده ايضاحاته كيريشيلمه مشدر.

کیدنجهیه قدر کوزلرینی اوکا دیکردی . یدنجی عصر هجریده قونییه ده بویوک بر شهرت قازانان بوجذوب، قرق سنه کیجه کوندوز نفسیله جدال ایتدیکی وبرجوق ریاضتارده بولوندیغی حالده ینه تمامیه موفق اولامادیغنی سویلردی . « مولانا » نك بونك حقنده نه دوشوندیکنی « افلاکی » بیلدیریور : « شمس تبریزی » ایله اونی مقایسه ایدن « مولانا » ، « احمد فقیه » ده کی جذبه نك ، « شمس تبریزی » نك مستلك دریاسندن عکس ایدمن برقوقودن عبارت اولدیغنی ، « شمس » ك برجوق نقاطدن اوکا فائق اولدیغنی ، احمد فقیهك آنجاق کندی نفسی قورتاره بیله جکنی وهیچ برزمان حقیقی بر مقتدا ، بر مرشد عد ایدیه میه جکنی سویلر وبوکیلره عالم غیبده « اهل فتور » دیندیکنی علاوه ایدردی . مولانا نك اوغلی « سلطان ولد » ك « ملك المتألهین » و « افلاکی » نك « قدوة الابدال » لقباریله تجیل ایتدکلری [۳] بوجذوبك صورت وفاتی ، « افلاکی » - مولانا نك قاین والده سی بویوک « کرا خاتون » دن نقلاً - شویله آکلاتیور : خاتون بر کیجه سحر وقته یقین عالم غیبدن بر طاقم کورولتورلر دویار ؛ ومولانا دن بونك اسبابی صورار . اوده فقیهك وفات ایتدیکنی وملککرك اونك تمیز روحنی کوکه چیقاردقلرینی وعالم غیبده کی بو کورولتورلرک اوندن ایلری کلدیکنی سویلر . ایرتسی کون احمد فقیهك حقیقتاً وفات ایتدیکی آکلاشیلیر . جنازه نمازینی مولانا قیلار ؛ بو حادته « قونییه » ده تأثر عمومی یی موجب اولور . « افلاکی » بونك « ۶۱۸ » سنه سنده اولدیغنی سویلر سده ، بونك یا کلیشلفنی میدانده در : چونکه « سلطان العلما » نك قونییه کلوب یرلشمه سی ۶۲۳ ویا ۶۲۵ تاریخلرینه مصادف اولدیغنی کی ، وفاتی ده « ۶۲۸ » ده در ؛ حالبوکه احمد فقیهك ۶۲۸ دن صوکره قونییه کلوب یرلشدیکنی وایجه

[۳] هوآر ، « ملك المتألهین » ی « Le roi des Maîtres de l'amour-propre »

دییه ترجمه ایدیور سده دوغرو دکلدیر ؛ « متأله » بوراده « واله ، حیران ، مجذوب ، مست » مقابلی اولارق قوللانیلمشدر . « ابدال » کله سنه کلنجه ، بونك ایمون باقکرز :

L. Massignon, Essai sur les origines du lexique technique de la Mystique musulmane, 1922, P. 112 - 113 .

زمان ياشاديغنى يىنە «افلاكى» ذكر ايدىيور . بواعبار ايله احمد فقيهك هر حالده بوندن صكره وفات ايتدىكى غايت طيعيدر [۴] .

يالكز حياتنده دكل وفاتندن صوكراده شهرتى محافظه ايتدىكى آكلاشيلان «احمد فقيه» ك خاطرەسى، «افلاكى مناقبى» سايەسندە مولويلر آراسندە دوام ايتدىكى كې، «بكتاشى ولايتنامەلىرى» دە بو خاطرەنى بكتاشيلر آراسندە ادامە ايتمىلردر . يوقارىدە ذكر ايتمىش اولديغىمىز وجەللە، «ولايتنامە» دەكى قيددن باشقا، «۸۸۰» سەسندە يازيلان «خىزىنامە» دەدە [۵]، آناطوليناك باشليجە اولياسى صيراسندە «احمد فقيه» دن دە بحث اولونيور :

[۴] هوآرك نىشر ايتدىكى «افلاكى ترجمەسى» نندە بوتارىغ عينا ذكر ايدىلەرك هېچ برىتقىدە معروض بر اقيلامىشدر . مىراجەت ايتدىكم متعدد «افلاكى» يازمەلرندەدە عىنى تارىخە راست كەلدىم . «احمد فقيه» حقندە هوآر ترجمەسنىك شو صحيفەلر يىنە باقىز : ج ۱، ص ۳۱ - ۳۲ ؛ ۳۲۴ ؛ ۳۲۸ ؛ ۳۲۹ ؛ ج ۲، ص ۱۳۱ ؛ ۴۰۷ . - برنجى وايكنجى جلدلردەكى index لردە «احمد فقيه» ايله «خواجە فقيه احمد» ايكي آبرى شىخس كې كوسترىلشدر كە ، بونك بر ذھول اثرى اولديغى طيعيدر .

[۵] «مى الدىن» اسىندە بر شاعرك اثرى اولان بو «خىزىنامە» دن ابتدا «ايلك متصوفلر» دە بحث ايتىشدر [ص ۱۲۶ ، نۇطە ۱] . مؤخرآ بو اثر ك تام و صحىح دىكر بر نسخەسى اللە ايتدىكمز جەللە ، بو «مى الدىن» ك كىم اولديغىنى تعين ايدە بىلەك : بوذات ، «اكر دىر» دە بويوك برىتكىەسى و اوحوالىدە عظيم شهرتى اولان «شىخ سلطان محمد چلبى ابن الشىخ پىرى محمد خويى» در . خصوصى كىتبخانە مىزدە بو عائىلەك و بونك اولادندن «شىخ برهان الدىن» ك مناقبە دائر ايكي يازمە رسالە موجوددر [شىخ برهان الدىن حقندە شقايق ذيلنە باقىز : ج ۲ ، ص ۷۷] . بونلرك مشهور «شىخ الاسلام بردى» ايله دە معناسبتلىرى وارددر . بورادە اصل شايان دقت اولان جەت ، «احمد فقيه» ك «اكر دىر» حوالىسىندەكى بودرويشلر آراسندەدە معروف اولماسيدر . بونلر آراسندە «چرخ نامە» ك معلوم و مشهور اولديغىنى آكلامق ايجون ، «جامع النظائر» مؤلفى «حاجى كمال» ك دە «اكر دىر» لى اولديغىنى خاطرلەتم . «مى الدىن» ك شىخسىتنى تعين سايەسندە اوكرەندىكمز دىكر مەهم بر نۇقطە دە ، دو قوزنجى عصر دە «اكر دىر» دەكى بوصوفلر آراسندە «حاجى بكتاش ولى» تاثيرىنىك اهميتيدر . «بكتاشىلىق تارىخى» حقندە حاضرلا دىغىمىز جلدلردە بوكا عائد مفصل معلومات وارددر .

چوق منلا خنکاردر یقین صدرالدین اولمش شیخ دین
سلطان ولد حاضر همین برکینه کورسم یوزلرین
پیری اسد شیخ صدقه کلدی فقیه احمد بله
هم سیدی هاروند ده بله برکینه کورسم یوزلرین
.....

کورندی حاج بکداشم آیاغینه یوزم سوردم
رجب آینده چون کوردم دل و جان خضر آرزولر
ارنلر مجلس عالی درونی نورلن طولی
قو پیغمبرک قوی دل و جان خضر آرزولر
چو سید غازی بی کوردم که ملا خنکاری بولدم
دخی خواجه فقی کوردم دل و جان خضر آرزولر

بوراده کی «فقیه احمد» له «خواجه فقی» نک عین شخص اولدینی بک صریحدر.
ایشته بو ایضاحاته «چرخ نامه» نک «جامع النظائر». آینه جق درجه ده اوتنجی
عصر آنا طولیسند خلق آراسنده شایع اولدینی علاوه ایدیه رسه ک، «خواجه احمد
فقیه» ک آنا طولیده عصر لرجه دوام ایدن تأثیری حقنده بر فکر ایدینه بیلیرز [۶].
اساساً «احمد فقیه» ک زمانی حقنده کی معلوماتمز، «چرخ نامه» نک لسانی سجه-
لرینه توافق ایتدیکی کبی، «چرخ نامه» ده ایلری سورولن دینی-صوفیانه اساسلرده
«احمد فقیه» ک تاریخاً ثابت اولان شخصیت صوفیانه سیله تماماً آهنگداردر: «فنا
عالم» حقنده کی فکری کنديسنک «روم ابداللری» ندن اولدینی ایما ایتدیکی کبی،
کتاب وسنته فرط اتباع خصوصنده کی اعتناسنده ده «بهاء الدین ولد» ک تأثیری
کورولور [۷]. كذلك «تواضع» خصوصنده کی فکرلری ده، «یونس امره» دن

[۶] مرلانا هنوز حیاته ایکن، «احمد فقیه» زمانه یتیشه مبین بعض یکی مریدلرک،
مشارالیه دن «احمد فقیه» حقنده معلومات ایسته دکارینی «افلاکی» سویلیور. ینه عین
منبع دن اوکرندیکمه زه کوره، «احمد فقیه» دن صوکر «دانشمند» لقبی بری اونک برینه
کچمش وقونیه نک «ابدال» ی تلقی اولونمشدر [هواآ ترجمه سی، ج ۲، ص ۴۰۷].
[۷] «بهاء الدین ولد» ک شخصیتی واحکام شریعت فرط مربوطیتی حقنده «سپهسالار»
و «افلاکی» منقبه لرینه و «ایلك متصوفلر» ه باقکمز. روم ابداللری حقنده «ایلك
متصوفلر» ده براز معلومات وارسه ده، ، بو خصوصده اصل مفصل ایضاحات «آنا طولی
تاریخ دینیسی» حقنده کی جلد لر میده در.

باشلايه رق، بوتون آناطولى صوفيلرنده عموميدر.
 بوتون بو ملاحظات متقدمه دن صوگرا، «احمد فقيه» و اثرى حقنده تركيبي
 بر مطالعه درميان ايدم بيليرز: اثرلرى و خاطره سى آناطولى توركلرى آراسنده اوتنجى
 عصره قدر ياشايان «احمد فقيه»، يدنجى عصر ك ايلك نصفنده ياشامش بر صوفى
 شاعر در؛ آناطوليدم صوفيانه جريانلرك بويوك بر وسعت و قوت آلدينى بر دورده
 يتشديكى ايچون، استعداد شاعرانه سنى، خلقى تهذيب و ارشاد ايدم جك بروادى يه
 سوق ايتمش، «چرخ نامه» ده نمونه سنى كورديكمز و جهله، صنعت قصندن تماماً
 عارى اولارق - «خواجه احمد يسوى» نك شرق توركلرى آراسنده ياپدينى كې-
 بسيط نصيحتنامه لر يازمشدر. كنديسى فقها دن اولدينى كې، شبهه سز، او ائشاده
 آناطولى صنوف منوره سى آراسنده پك ياييلمش اولان عجم ادبياتنه ده واقفدى؛
 لكن بر طرفدن خلقه خطاب ايتك احتياجى، ديكر طرفدن توركجه نك شعر و
 ادبيات لسانى اولارق هنوز او قدر فضله ايشله نمممش اولماسى، «چرخ نامه» يه
 صنعت نقطه نظرندن ابتدائى بر ماهيت ويرمشدر. «احمد فقيه» ك هر حالده ۶۵۰
 دن اول وفات ايتمش اولماسنه نظراً، يدنجى عصر ك ايلك نصفنه عائد اولان بو
 اثرى، بو كونه قدر بزه انتقال ايدم بيلمش اك اسكى آناطولى تورك محصولى عد
 ايدم بيليرزكه، فيلولوزى و ادبيات تاريخى نقطه سندن بونك نه بويوك بر قيمتى اولدينى
 ايضاح دن مستغني در.

كوبىلى زاده محمد فؤاد

استانبول دارالفنوننده «تورك ادبياتى تاريخى» مدرسى